

УДК 338.45:66(477)

Шевцова Г.З.*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Інституту економіки промисловості
Національної академії наук України*

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ І НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу стану, основних тенденцій та проблем розвитку підприємств хімічної комплексу України у 2013–2014 рр. Досліджено світовий досвід державного впливу й підтримки підприємств хімічної промисловості. Запропоновано конкретні напрями інституційного, організаційного та технологічного розвитку вітчизняних підприємств хімічної галузі.

Ключові слова: підприємство, хімічна промисловість, модернізація, розвиток, продукція, виробництво.

Шевцова А.З. РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ХИМИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ: СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕНДЫ И НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ

Статья посвящена анализу состояния, основных тенденций и проблем развития предприятий химического комплекса Украины в 2013–2014 г. Исследован мировой опыт государственного влияния и поддержки предприятий химической промышленности. Предложены конкретные направления институционального, организационного и технологического развития отечественных предприятий химической отрасли.

Ключевые слова: предприятие, химическая промышленность, модернизация, развитие, продукция, производство.

Shevtsova A.Z. DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN CHEMICAL INDUSTRY ENTERPRISES: STATE-OF-THE-ART AND MODERNIZATION DIRECTIONS

This article analyzes the major trends and issues of developing chemical enterprises in Ukraine during 2013–2014. The international experience of state influence and support for the chemical industry is studied. The concrete directions for institutional, organizational and technological development of domestic chemical enterprises are suggested.

Keywords: enterprise, chemical industry, modernization, development, product, production.

Постановка проблеми. Підприємства хімічного комплексу забезпечують вагому частину сучасного індустріального потенціалу України. На поточному етапі розвитку вітчизняної промисловості частка галузі у її загальних показниках становить: за кількістю підприємств – 8,4%, обсягами виробленої продукції – 8,1%, обсягами реалізованої продукції – 6,4%, кількістю зайнятих працівників – 6,4%, витратами на оплату праці – 6,3%, необоротними активами – 5,0%, оборотними активами – 9,0% (розраховано з урахуванням розділів 20, 21, 22 за КВЕД-2010 за даними [1, с. 100-101, 109-110, 120-122, 199-200, 211-212]).

Упродовж 2010–2011 рр. на підприємствах галузі спостерігалось впевнене посткризове відновлення та зростання виробничо-комерційної і експортної діяльності. Однак вже у другій половині 2012 р. у галузі виникли спадні тенденції, які прискорилися у 2013–2014 рр., а за окремими сегментами розгорнулася нова повномасштабна криза.

Отже, пошук й обґрунтування нової моделі розвитку хімічної промисловості та її суб'єктів господарювання з урахуванням нових умов, обмежень і викликів сьогодення становить актуальне науково-практичне завдання. Викладу авторського бачення певних напрямів формування такої моделі і присвячена ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку підприємств хімічної промисловості є предметом наукового аналізу вузького кола вітчизняних наукових джерел, серед яких варто згадати роботи [2-8]. Так, у системному монографічному дослідженні [2] О.О. Шубін розглядає теоретичні засади і практику розвитку українського хімічного комплексу з урахуванням наслідків світової економічної кризи. Перспективам розвитку міжгалузевих зв'язків та реалізації інтеграційних стратегій підприємств хімічної промисловості України присвячена стаття

Н.В. Швець [4]. Питання конкурентоспроможності підприємств галузі та напрями її зміцнення досліджено у роботах Т.А. Петешової та М.В. Касаткіної [5; 6]. Оцінку ефективності діяльності підприємств галузі за різними секторами надано у статтях [3; 7; 8].

В якості джерел статистичної і аналітичної інформації також можна вважати результати моніторингу загального стану й тенденцій розвитку хімічного комплексу, а також функціонування його окремих секторів і ринків, які щорічно публікують фахівці галузі [9; 10].

Однак у 2013–2014 рр. загострення внутрішньополітичної ситуації і здійснення найгірших сценаріїв біфуркаційних процесів розвитку України спричинили переплетіння й реалізацію багатьох різнопланових ризиків і додали негативного впливу на функціонування хімічного комплексу: ще більше загострилися проблеми забезпечення базових хімічних виробництв енерго-сировинними ресурсами; через фактичну втрату декількох стратегічних активів внаслідок окупації частини території було зруйновано важливі виробничі ланцюжки; чималого руйнування зазнала транспортна інфраструктура галузі; частина підприємств призупинила виробничий процес та відвантаження готової продукції внаслідок загроз техногенного характеру.

Постановка завдання. Отже, нові передумови суспільно-політичного, інституційного та макроекономічного характеру обумовлюють необхідність подальшого аналізу сучасних особливостей, чинників і результатів діяльності підприємств хімічної промисловості України, вивчення світового досвіду розвитку цієї галузі та обґрунтування на цій основі перспективних напрямів її модернізації. У цьому і полягає основна мета даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу виробничого й експортного потенціалу вітчизняного

хімічного комплексу становлять великотоннажні виробництва базової хімічної продукції. Вони забезпечують майже дві третини від загального показника реалізованої продукції хімічної промисловості, тож для аналізу сучасних тенденцій і проблем розвитку галузі у даному дослідженні використано показники виробництва хімічних речовин і хімічної продукції (розділ 20 за КВЕД-2010).

За підсумками 2013 р. обсяги реалізованої продукції у цьому секторі промисловості скоротилися на 7,9 млрд грн, або на 13,2%, падіння обсягів виробництва хімічної продукції становило 16,9%. Втім, динаміка галузевого виробництва мала неоднорідний різновекторний характер. Найбільшого падіння зазнало виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас у первинних формах – на 25,0%, у той час як виробництво мила та мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних і косметичних засобів показало впевнене зростання (на 9,6%).

Однак висока питома вага основної хімії в об'ємних показниках і від'ємні фінансові результати структуроутворюючих підприємств обумовили значну збитковість операційної діяльності галузі (-8,2%).

У 2013 р. виникли нові тенденції і у зовнішній торгівлі хімічними продуктами. Так, вперше (якщо не брати до уваги кризовий 2009 р.) скоротився зовнішньоторговельний оборот хімічних товарів, включаючи фармацевтичну продукцію (на \$0,9 млрд, або на 6,5% порівняно з 2012 р.). По-друге, стабілізувався імпорту хімічної продукції (на рівні \$8,5 млрд), що, однак, відбиває не прискорення процесів імпортозаміщення в українській хімії, а свідчить про загальне звуження внутрішнього товарного ринку. А зниження експортних поставок (на \$0,7 млрд, або на 14,5%) спричинило зростання від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі галузі до \$4,1 млрд.

В цілому аналіз ключових показників розвитку галузі (табл. 1, розроблено за даними [1; 11; 12]) дає підстави говорити, що негативні процеси тут набули прискореного характеру ще у 2013 р., і нинішній кризовий стан цього сектора не можна пояснити лише за рахунок деструктивного впливу загальновідомих суспільно-політичних подій.

Зазвичай головні проблеми базових хімічних виробництв пов'язують зі звуженням платоспроможного внутрішнього попиту, нестабільністю кон'юнктури зовнішніх ринків і підвищенням цін на сировинно-енергетичні ресурси (передусім, природний газ).

Але у 2013 р. ці фактори (хоча і мали негативний характер) не чинили надзвичайного впливу і не могли навіть у сукупності із загальними рецесивними процесами у макроекономіці спричинити таке «продіання» об'ємних показників галузі.

Річ у тому, що впродовж 2010-2013 рр. основні тенденції розвитку галузі визначали позаекономічні фактори – процеси активного переформатування її інституційної структури, концентрації і консолідації ключових хімічних активів (насамперед, у складі хімічного холдингу «OstChem Group»). Монополізація зазнала дві основні доходуотворюючі продуктивні «гілки» – азотна та титанова. Так, ступінь монополізації підприємствами холдингу виробництва аміаку становить 68%, аміачної селітри – 100%. Зрозуміло, що саме раптова зупинка у вересні 2013 р. основних азотних підприємств та інші методи (не тільки економічної, але й політичної) конкурентної боротьби багато у чому і визначили негативні річні підсумки галузі. Остання стала заручником стратегічних і ситуативних рішень однієї приватної бізнес-структури.

Мабуть, у минулі роки, коли основу конкурентоспроможності хімічних підприємств становила здатність власників забезпечити їх дешевими сировинними ресурсами, така ситуація була прийнятною з точки зору збереження виробничого потенціалу і забезпечення стабільної роботи підприємств. До того ж консолідація активів і формування потужних вертикально інтегрованих структур є сучасним світовим трендом розвитку хімічної промисловості. Проте зі зміною суспільно-політичної ситуації в Україні неминуче відбувається і зміна умов і конфігурації бізнес-середовища. Отже, минулі ключові переваги тепер перетворюються на значні загрози для системоутворюючих підприємств галузі.

Нові виклики для української хімії додав 2014 р. За даними Державної служби статистики України [13], у січні-вересні 2014 р. обсяги реалізації хімічної продукції скоротилися на 13,2% у порівнянні з відповідним періодом минулого року, індекс хімічної продукції становив 85,3. Обсяги експорту хімічної продукції (включаючи фармацевтичну) скоротилися майже на чверть, зокрема, добрив – на 44,5%, органічних хімічних сполук – на 32,4%, продуктів неорганічної хімії – на 31,2%. Внаслідок девальваційних процесів та інфляційного зростання внутрішніх цін (в середньому по товарній групі на 15-20%) відбулося звуження внутрішнього ринку споживання хімічних продуктів, що спричинило скорочення імпорту поставок на 14,9%.

Таблиця 1

Основні показники виробництва хімічних речовин та хімічної продукції у 2011–2013 рр.

ПОКАЗНИКИ	2011	2012	2013	2013/2012, %
1. Кількість підприємств	1405	1329	1502	113,0
2. Обсяги реалізованої продукції (у фактичних цінах), млн грн	57315,2	60011,1	52099,1	86,8
3. Індеси промислової продукції, %	123,7	96,2	83,1	-
4. Індеси цін виробників промислової продукції, %	131,3	106,3	98,7	-
5. Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млн грн	2839	3586	3593	100,2
6. Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	95,2	103,8	105,9	102,0
7. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	2931	3510	3630	103,4
8. Експорт, млн \$	5390,3*	5060,1*	4327,3*	85,5*
9. Імпорт, млн \$	8020,8*	8587,9*	8437,7*	98,3*
10. Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	-1061,4	-7619,6	-8082,0	-
11. Частка збиткових підприємств, %	36,8	36,4	36,3	-
12. Рентабельність (збитковість) операційної діяльності, %	0,2	-8,0	-8,2	-

* разом із фармацевтичною продукцією

ми розглядаються також з позицій джерел росту експорту як альтернатива ресурсоемним виробництвам базової хімії.

Після певної стагнації збільшилися обсяги виробництва хімічної продукції у США, але позиції світового лідера хімічного ринку втрачено, очевидно, надовго. Традиційно американські хімічні компанії отримують вигоди від високого попиту з боку автомобільної промисловості, а також низьких цін на газу сировину. Останній чинник розглядається як ключовий у довгостроковій підтримці конкурентоспроможності хімічного комплексу і є основою нової індустріалізації США.

За прогнозами American Chemistry Council, темпи приросту американської хімічної промисловості збільшаться до 2,5% у 2014 р. і до 3,5% у 2015 р., а у довгостроковому періоді зростання хімічного сектора США відбуватиметься більш високими темпами, ніж економіки країни в цілому [15].

Західна Європа також є великим центром хімічної промисловості, однак впродовж 2003–2012 рр. питома вага цього регіону знизилася з 31,4% до 20,5%. Західноєвропейська хімічна промисловість є сильно фрагментованою, отже виробничі витрати європейських хімічних компаній у середньому у 1,5 рази перевищують аналогічні показники компаній Середнього Сходу.

Важливою особливістю стратегій розвинутих країн у зв'язку з втратою їхньої конкурентоспроможності на ринках великотоннажної продукції через високі ціни на сировину є диверсифікація портфелів інвестицій у напрямі високих технологій глибокої переробки і виробництва наукоємної малотоннажної продукції.

З метою підтримки своїх виробників країни Західної Європи посилили вимоги до рівня безпеки хімічної продукції. У 2007 р. у рамках оптимізації європейського екологічного законодавства була запроваджена нова європейська система реєстрації, оцінки та авторизації хімічних речовин REACH. За цим регламентом, сполуки, що застосовуються у хімічному виробництві, мають проходити перевірку на безпечність (за критеріями токсичності, пожежонебезпеки тощо) чи замінюватися безпечними альтернативними матеріалами.

Важливим трендом і елементом стратегії розвитку на ринках нафтохімічної продукції стала значна вертикальна консолідація галузі. На цей ринок вийшли такі транснаціональні нафтові компанії, як ExxonMobil, Shell, British Petroleum, TOTAL. Через свої конкурентні переваги енерго-сировинного характеру вони зайняли у сегменті міцні позиції, а по деяких продуктах (етилен, поліетилен, бензол тощо) – навіть лідируюче становище.

Ще однією характеристикою структурних змін на світовому ринку хімічної продукції стало формування нових центрів виробництва і торгівлі і зміцнення позицій компаній країн, що розвиваються (Мексика, Саудівська Аравія, Індія, Корея та інші країни Близького та Середнього Сходу). Їхня висока конкурентоспроможність пов'язана з дешевою вуглеводневою сировиною і державною підтримкою.

Хімічний комплекс відноситься до одного з найбільш інноваційно активних секторів і драйверів розвитку інших сфер економіки. За даними аналітиків Strategy Partners Group [16], хімічний комплекс переважає інші галузі за наукоємністю – показником питомих витрат на НДДКР на одного співробітника. Якщо у хімічному комплексі взяти цей показник за 100%, то у фармацевтиці він становить 171%, у те-

лекомунікації – 90%, автомобілебудуванні – 62%, машинобудуванні – 15%.

Зарубіжний досвід свідчить, що найбільш популярним типом інноваційних структур у хімічній індустрії є технопарки (хімічні парки). Так, активна діяльність хімічних технопарків вважається вагомим чинником високих темпів розвитку хімічної промисловості Китаю. Найбільш великими з них є Huizhou Daya Bay Petrochemical Industry Park (з обсягами інвестицій близько \$10 млрд), Shanghai Chemical Industry Park (\$9,4 млрд), Guangdong Maoming Petrochemical Zone (\$3,1 млрд), Nanjing Chemical Industry Park (\$2,6 млрд).

У Німеччині зараз функціонують понад півсотні хімічних технопарків. Широко відомий у східній Німеччині є так званий «Центральний німецький хімічний трикутник» (The Central German Chemical Triangle), де створено шість хімічних парків. Резидентами останніх є понад 600 компаній. Починаючи з 1990 р., у модернізацію виробничих потужностей та побудову сучасної інфраструктури було інвестовано понад €17 млрд. Серед їх інвесторів такі компанії, як Dow, Dupont, BASF AG, TOTAL, Solvay, Degussa, Atofina, Bayer.

Динамічний розвиток цих парків сприяв їх об'єднанню у Центральньо-Європейську хімічну мережу (Central European Chemical Network – CeChemNet). Зараз це один з найсучасніших та конкурентоспроможних центрів хімічної промисловості у Європі. Джерелом синергетичних переваг учасників цієї мережі є сировинна інтеграція, а також доступ до спеціфічних знань та компетенцій кожного учасника в інноваційних дослідженнях [17].

У цілому аналіз структури економіки провідних країн світу свідчить, що розвиток хімічного комплексу на своїй території відноситься ними до пріоритетних напрямів стратегічного характеру. Їхня активна промислова політика включає формування й реалізацію системи відповідних підтримуючих і стимулюючих важелів, спрямованих на утримання і зміцнення конкурентних переваг національних виробників.

В Україні, попри декларативну стратегічну зорієнтованість державної політики розвитку хімічної промисловості у напрямі її інноваційно-інвестиційної моделі, реальні процеси свідчать про несистемність й адаптаційний характер галузевих перетворень. Звичайно, за роки незалежності у хімічному комплексі відбулися певні позитивні зміни, пов'язані із реформуванням інституційного устрою, активізацією інвестиційної діяльності, оновленням частини діючого виробничого потенціалу й побудовою ряду нових експортноорієнтованих й імпортозамінних виробництв. Але ці процеси не супроводжувалися кардинальними зрушеннями в інноваційно-інвестиційній сфері і не забезпечили вирішення завдання якісного оновлення й модернізації ресурсоемної техніко-технологічної бази діючих хімічних виробництв.

Отже, потрібна принципово відмінна – неоіндустріальна – стратегія, спрямована на якісне переформування й модернізацію застарілого виробничого потенціалу хімічного комплексу на засадах енергоефективності, інноваційної наповненості та конкурентоспроможності.

При розробці такої стратегії варто враховувати як системні проблеми галузі, так і гальмуючі чинники ситуативного характеру. До перших зазвичай відносять надмірну ресурсо- й енергоємність виробництва; високий рівень зносу технологічного обладнання, значна частина якого експлуатується ще з

радянських часів; низький ступінь переділу первісної сировини у базових виробництвах; нестримне зростання цін на енерго-сировинні ресурси; високу залежність від коливань зовнішньої кон'юнктури ринку; структурну невідповідність наявного виробничого потенціалу галузі потребам внутрішнього ринку, низьку диверсифікованість виробництва тощо.

Якщо не брати до уваги фактор військового протистояння, який носить надсистемний характер, серед розглянутих вище поточних тенденцій найбільший, на нашу думку, деструктивний вплив справляють монополізація приватними структурами окремих секторів і ринків, збитковість (у тому числі штучна) операційної діяльності структуроутворюючих підприємств, кратна девальвація національної валюти і різке подорожчання імпортової сировини, напівфабрикатів та споживчої хімічної продукції. Не можна також не відзначити і відсутність в останні роки активної цілеспрямованої державної політики підтримки й стимулювання цього базового сектора промисловості.

Не претендуючи на розв'язання усього комплексу накопичених галузевих проблем, окреслимо ряд пропозицій у вигляді такого концепту (рис. 1).

В основі цього концепту лежить орієнтація на забезпечення державних інтересів у хімічній галузі, що реалізується шляхом визначення державних пріоритетів і формування активної політики її модернізації.

Як конкретні напрями втілення такої політики пропонуються такі:

1. Інституційний – формування (перезформатування) вертикально інтегрованих компаній за участю й підтримкою держави.

Мова йде насамперед про азотну й титанову підгалузі, де більшу частину активів контролює холдинг «OstChem Group». У поточній ситуації при наявності надзвичайного стану в енергетичній сфері та внаслідок претензій до головного бенефіціару холдингу з боку зарубіжних судових органів для його підприємств виникли загрози комерційного й інституційного характеру. Нині ці ризики почали реалізовуватися через постанови КМУ про заборону виробникам міндобриб до кінця опалювального сезону використовувати газ із підземних сховищ та про порядок закупки природного газу промисловими, енергогенеруючими та теплогенеруючими підприємствами. До того ж ситуація ускладнюється через вимоги російських кредиторів до холдингу про термінове погашення значної заборгованості за поставлений природний газ. Отже, короткострокові перспективи стабілізації роботи хімічних підприємств холдингу значно скоротилися.

У цьому ж контексті треба розглядати і питання збереження й відновлення платоспроможності ПАТ «Суміхімпром», яке останній час також знаходилося у сфері інтересів «OstChem Group».

У цілому поточну ситуацію можна розглядати як таку, що сприяє руйнуванню схем штучної збитковості провідних хімічних підприємств, відновленню державних позицій у цій галузі промисловості шляхом активних дій щодо демонополізації основних секторів, поверненню контролю над певними стратегічними активами (за прикладом Іршанського ГЗК і Вільногірського ГМК у титановій галузі) та/або формуванню потужних вертикально інтегрованих ком-

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ			
Ресурсо- й енергоємність виробництва	Високий рівень зносу технологічного обладнання	Низький ступінь переділу первісної сировини	
Зростання цін на енерго-сировинні ресурси	Залежність від коливань зовнішньої кон'юнктури	Моноструктура експорту	
Структурна невідповідність наявного виробничого потенціалу галузі потребам внутрішнього ринку	Відсутність стабільних потужних джерел інвестиційної діяльності	Відсутність радикальних інновацій і збереження техніко-технологічного рівня виробництва на попередньому рівні	
ПОТОЧНІ ДЕСТРУКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ		ПОТЕНЦІЙНІ НАПРЯМИ АКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГАЛУЗІ	
Монополізація окремих секторів і ринків	⇒	Відновлення важелів державного впливу на розвиток стратегічних підприємств	
Критична ситуація в енергетичній сфері	⇒	Залучення іноземних інвестицій і технологій для переходу на альтернативні технології	
Збитковість підприємств	⇒		
Подорожчання імпортової сировини та продукції	⇒	Розвиток імпортозамінних виробництв	
ІНСТРУМЕНТИ ПОЛІТИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГАЛУЗІ			
Створення потужних вертикально-інтегрованих структур за участю держави	Державно-приватне партнерство	Кластери, хімпарки та інші організаційні форми активізації інноваційної діяльності	Міжгалузеві проекти

Рис. 1. Напрями активної державної політики модернізації хімічної галузі

паній за участю держави, розвитку механізмів державно-приватного партнерства.

2. Організаційний, пов'язаний з розвитком нових організаційних форм інноваційної діяльності у галузі.

В окремих сегментах вітчизняної хімічної промисловості вже з'явилися перші приклади організації нових виробничих структур інноваційної спрямованості (хімічний технопарк «Хемо-Поль» в Одеській області, індустріальний парк «Свема» на Сумщині).

У цьому плані також варто звернути увагу на досі незатребуваний потенціал певних територіальних утворень в Україні з точки зору можливості і доцільності створення інноваційно-виробничих кластерів у хімічній галузі. Так, у промисловому вузлі Лисичанськ – Северодонецьк – Рубіжне (Луганська обл.) сконцентровано декілька великих структуроутворюючих підприємств, які виробляють базову хімічну продукцію (ПрАТ «Северодонецьке об'єднання «Азот», ВАТ «Об'єднання «Склопластик», ЗАТ «Лінік», ТОВ «НВП Лисичанський гумотехнічний завод», ТОВ «Рубіжанський Краситель», Рубіжанський казенний хімічний завод «Зоря» та ін.). Регіон також традиційно має високий науково-технічний і освітній потенціали, які, втім, недостатньо задіяні в інноваційному розвитку техніко-технологічної бази виробників хімічної продукції. Проблема тут полягає у відсутності дієвих механізмів взаємовигідної співпраці науково-технічного і промислово-виробничого комплексів, інституційного забезпечення і підтримки.

Зрозуміло, що просте механічне поєднання усіх суб'єктів інноваційної діяльності в рамках певного територіального утворення не можна вважати реалізацією кластерної моделі. Питання вибору оптимальних схем взаємодії, обґрунтування мотивації учасників та розрахунку синергетичних ефектів, а також розробки конкретних організаційних процедур та механізмів фінансово-економічного забезпечення залишаються і мають детально опрацьовуватися з урахуванням особливостей конкретної кластерної ініціативи.

3. Технологічний – модернізація існуючих потужностей для використання альтернативних джерел сировинно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності від критичного імпорту.

Кардинальним кроком для вирішення проблеми забезпечення діючих хімічних підприємств енерго-сировинними ресурсами, розвитку їх виробничого й експортного потенціалу може стати активне промислове використання технологій газифікації вугілля, в тому числі підземної. Існує успішний світовий, зокрема китайський, досвід впровадження цих технологій.

У попередні роки урядом опрацьовувалися питання переведення на вугілля частини українських ТЕЦ із залученням технологій, обладнання та кредитних ресурсів китайської сторони. Але нові енергетичні та економічні реалії спонукають до прийняття кардинального і більш масштабного (міжгалузевого) синергетичного рішення, а саме: будівництво потужних газогенераторних установок для забезпечення технологічними газами хімічних підприємств та поставок горючого газу на ТЕЦ.

Для подібного пілотного міжгалузевого проекту можна запропонувати промислові площадки ПрАТ «Северодонецьке об'єднання «Азот» та ПАТ «Лисичанськвугілля», що розташовані на Донбасі. Реалізація такого проекту дозволить розв'язати комплекс складних довготривалих проблем ресурсного характеру, модернізувати застарілий виробничий потенціал регіону та закласти основи стабільної й ефективної роботи його структуроутворюючих підприємств, а також мережі суміжних виробництв. Зрозуміло, що підприємства різних форм власності мають суперечливі інтереси й слабкий інтеграційний потенціал, але шляхи взаємодії тут треба шукати на засадах державно-приватного партнерства, застосування кластерних технологій та інших форм м'якої інтеграції.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Нині хімічна промисловість України перебуває у стані гострої кризи, яка спричинена як системними макроекономічними і галузевими проблемами, так і чинниками ситуативного характеру. Такий передбіфуркаційний стан потребує грамотної зваженої державної політики розвитку галузі, оскільки сьгоднішні стратегічні й тактичні рішення матимуть суттєвий вплив на перебіг галузевих перетворень, її конфігурацію і на прями розвитку у довгостроковій перспективі.

У провідних країнах світу розвиток хімічної галузі відносять до пріоритетних напрямків активної промислової політики. Країни-лідери світового ринку хімічної продукції застосовують систему різнопланових важелів прямої і непрямої підтримки національних виробників і сприяють посиленню їх конкурентних позицій на зовнішніх ринках.

Поточну кризову ситуацію у ключових сегментах хімічної промисловості треба розглядати як шанс для відновлення державних позицій і забезпечення механізмів реалізації державних інтересів у галузі у довгостроковій перспективі, зокрема через формування потужних вертикально-інтегрованих структур за участю держави.

В умовах нестримного зростання цін на імпортовані енерго-сировинні ресурси застаріле базове хімічне виробництво втрачає конкурентоспроможність і

перспективи стабільної прибуткової діяльності. Напрям модернізації і розвитку галузі треба шукати на шляхах зменшення її енергетичної залежності, організації і стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі мають бути пов'язані з опрацюванням науково-методичних рекомендацій щодо реалізації окреслених варіантів модернізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання» за 2013 рік / За ред. М.С. Кузнецової. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2014. – 475 с.
2. Шубін О.О. Хімічна промисловість України: економічні трансформації та перспективи : монографія / О.О. Шубін. Дон. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – 628 с.
3. Шубін О.О. Оцінка ефективності управління підприємствами хімічної галузі / О.О. Шубін // Вісник Дон. нац. ун-ту економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2012. – № 4. – С. 5-10.
4. Швеє Н.В. Проблемы и перспективы развития межотраслевых связей предприятий химического комплекса Украины / Н.В. Швеє // Бізнес Інформ. – 2011. – № 4. – С. 75-78.
5. Петешова Т.А. Визначення сфер формування й реалізації конкурентних переваг підприємств хімічної промисловості / Т.А. Петешова, М.В. Касаткіна // Схід. – 2012. – № 4. – С. 70-73.
6. Касаткіна М.В. Конкурентоспроможність підприємств хімічної промисловості: сучасні чинники впливу / М.В. Касаткіна // Науковий вісник ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка «Економіка і регіон». – 2011. – № 2(29). – С. 164-169.
7. Гончаров К.Ю. Сучасний стан і тенденції економічного розвитку хімічної промисловості / К.Ю. Гончаров // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6. – С. 8-11.
8. Чуприна Н.М. Актуальні економічні питання в хімічній галузі України / Н.М. Чуприна // Наукові записки [Національного ун-ту «Острозька академія»], серія «Економіка». – 2013. – Вип. 23. – С. 125-128.
9. Ковеня Т.В. Підсумки роботи підприємств хімічного комплексу України в 2012 році. Аналітична поточна та прогнозна оцінка стану хімічного комплексу України / Т.В. Ковеня // Хімічна промисловість України. – 2013. – № 3. – С. 3-17; № 4. – С. 6-35.
10. Ковеня Т.В. Аналіз стану виробництва та споживання основних видів хімічної продукції в Україні в 2013 році (обсяги виробництва і реалізації, експортні та імпорتنі поставки, внутрішні, експортні та імпорتنі ціни, світові ціни). Прогнозна оцінка функціонування хімічної промисловості України в 2014 році / Т.В. Ковеня // Хімічна промисловість України. – 2014. – № 3. – С. 3-28.
11. Статистичний щорічник України за 2013 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К., 2014. – 534 с.
12. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України» за 2013 рік / Відп. за випуск А.О. Фризоренко. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – 106 с.
13. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/.
14. Global Business of Chemistry, 2013 [Електронний ресурс] / American Chemistry Council. – Режим доступу : <http://www.americanchemistry.com/Jobs/EconomicStatistics/Industry-Profile/Global-Business-of-Chemistry>.
15. Year-End 2013 Chemical Industry Situation and Outlook, December 2013 [Електронний ресурс] / American Chemistry Council. – Режим доступу : <http://www.americanchemistry.com/Jobs/EconomicStatistics/Year-End 2013 Chemical Industry Situation and Outlook>.
16. Стратегия химической промышленности России на период до 2030 года [Електронний ресурс] / Strategy Partners Group. – Режим доступу : <http://www.tpprf.ru/download.php?get=6lpaу%2f81bmx3jdextcwcsq%3d%3d>.
17. Chemical Parks: Industry Landscaping a la Germany // СЕР. – October 2011. – P. 44-47.